

Elvégeztem az alapfokú tanfolyamot

Hallottam valakitől, hogy *Vásárhelyi Miklós* leánya – *Vásárhelyi Mária* – egyszer azt mondta, kimondhatatlanul hálás az édesapjának, amiért nem lett mártír, volt bátorsága életben maradni, s így neki és testvéreinek nem kellett árván, apa nélkül felnőniük.

Aki ezt nem érti, nem ért az semmit.

Sajnos mindig akadnak ugyanilyen őszinte, mélyen emberi megnyilvánulások, amelyek gyökeresen más élethelyzetből, indulatból, morális megfontolásból születnek. Ettől olyan rettenetes és olyan gyönyörű az élet...

Itt van mindjárt az áldozatok morális megfontolása, s az utókoré, amely valahogyan mélyen emberi köteles hierarchiát felállítani – szintén morális alapon – a „szélsőséges helyzetekben” tanúsított emberi magatartások között. Ez az utókor „boldog” jussa. Így lesz megkérdőjelezhetetlen morális példa Arad s az ott hősként halálba menő tizenhárom honvéd tábormok, s így *Nagy Imre* mártírja. (Nincs '56-os beszéd e párhuzam nélkül, talán most sem bántó az összehasonlítás.)

Vásárhelyi Miklós nem vállalta a mártírsorsot. Megtört az akasztófa árnyékában. De a halálba menőkön kívül senkinek sincs joga emiatt pálcát törni felette. Mert senki – s különösképpen az utókor – nem tudhatja, hogyan viselkedne abban a szituációban. A kínzóölőphöz kötözött és zokszó nélkül kiszendődő indián harcos magasztos példája a kiskamasznak, de már a kiskamasz is sejti, ő talán nem lenne ennyire bátor, és ordítana és visítana és kegyelemért könyörögné. S ez a sejtelen felnőtt korban aztán sajnos bizonyossággá válik a többség esetében...

Sebaj... Élne kell...

„Élni fog ő is, mint patkányok a romok között. Mert amíg az ember él, még mindig történhet valami.”

Ez is komoly parancs, s aki ezt sem érti, semmit sem ért az végképp.

Vásárhelyi Miklós – mint a többség, mindig, minden eszeveszett korban, s de kevés, ami nem az! – ezt választotta. E választás dokumentuma a *Nagy Imre*-perben az utolsó szó jogán elmondott beszéde, amelyet közölt a *Napi Magyarország*. Biztosan vannak érvek a közlés ellenében – mindaz, amiről eddig beszéltem. Nem ildomos egy halál árnyékában lévő ember morális cselekedeteit megítélni, különösen nem negyvenegy esztendő távolából, s különösen nem olyasvalakinek, akinek fogalma sincs a jeges, iszonytató, mindent elborító halálfélelemről. *Vásárhelyi Miklós Nagy Imre*-perben elmondott beszédét majd megítéli *Nagy Imre* (ha mégis úgy van, ahogyan sokan reméljük, és lesz valami odaát), vagy megítéli *Fónay Jenő* és *Mécs Imre*. Nekik legalább van erkölcsi alapjuk az ítékezéshez...

Biztosan vannak érvek a közlés mellett. Mindaz, amiről eddig beszéltem. Az utókor jussa az emberi cselekedetek hierarchizálásához – s persze még valami. Az, hogy *Vásárhelyi Miklós* megkérdőjelezhetetlen erkölcsi nagyságként van elének állítva.

„Az utolsó áldozat gróf *Vécsey Károly* volt, akit az osztrákoknak szerzett sok kellemetlenségért szándékosan hagytak az utolsóknak. Nyolc társának halálküzdelmét nézte végig, ő volt a kilencedik. A zokogó lelkészekből egyenkint elbúcsúzott és szilárd léptekkel haladt a bitó felé. Mielőtt a számlóra lépett volna, az előbb kiszendedett *Damjanich* tábormok még meleg hullája elé lépett, s lehajolva, megcsókolta a hős tábormok kezét. (...) Ezután a vitéz tábormok fellépett a számlóra, odanyújtotta nyakát a bakónak és pár perc múlva ő is kiszendedett...” (*Hamvay Ödön: Az aradi tizenhárom*)

Ha *Vásárhelyi Miklós* megkérdőjelezhetetlen erkölcsi nagyság, mintakép és szent, akkor *Vécsey* micsoda? Akkor *Nagy Imre* micsoda? Akkor a tíz esztendője nevetséges bolondnak beállított *Fónay Jenő* micsoda? Erre a kérdésre szeretnék egyszer választ kapni.

Pető Iván, aki a *Magyar Hírlap* hasábjain igyekszik megvédeni *Vásárhelyit*, még arra is képes, hogy abból a perbeli beszédből kiolvassa az ellenállást – nos, erre már nincsenek is szavak. „(...) a *Vásárhelyi* úgymond árulását felmutatni hivatott 1958-as beszéd nemcsak semmiféle kompromittáló motívumot nem tartalmaz (!), de – nyilvánvalóan tudatosan – jóval több, mint szimpla önvédelem. Az ítélet előtt álló vádlott az igen szűk korlátok között is megtalálta módját, hogy kibeszéljen helyzetéből. (...) Ráadásul a mondatok döntő többsége kettős jelentésű ebben a szövegben: az egyik olvasatban egy bűnbánatot tanúsító ember önostorozása, a másikban viszont egy, a korábbi kommunista hitével leszámoló ember üzenete” – írja *Pető*. S amit ír, az „csak magában mérhető hülyeséget vagy elvetemültséget jelez!”...

Am mindez még mindig nem érne meg a szót, különösen annak tudatában, hogy mennyire meddő, mennyire felesleges vita ez, meg aztán, ki a fenének van kedve „temetetlen erkölcsi hullákat” hagyni maga után, ahogy ezt *Rockenbauer Zoltán* barátom egy helyütt oly találóan kifejezte volt. Mivel azonban *Vásárhelyi* lett mára az (egyik) erkölcsi magaslat, mégiscsak fel kell tennünk néhány kérdést. Mindenekelőtt azt, hogy egyformán ítéltetnek-e meg a bűnök, avagy kettős mércével mérjük az emberi gyarlóságot? Vagy tegyük fel azt kérdésként, amit *Pető Iván* állít: „Az ÁVH-kihallgatás, a politikai per nem az a helyzet, amikor a viselkedés mércéje az igazmondás, az őszinteség lenne. Az ilyen szélsőséges helyzetekben egyetlen kemény etikai határvonal létezik: másoknak nem ártani!” Igen, *Pető Iván*nak igaza van. S ha igaza van, akkor nyilván

leszögezhetjük, hogy mindez ezerszeresen igaz akkor, amikor még szó sincs kihallgatásról, börtönről, akasztófáról, amikor még „csak” egy elmebeteg, veletlenül rothadt kor szolgálatáról beszélünk. „Másoknak nem ártani!” – vegyük ezt a legfőbb erkölcsi parancsnak, még akkor is, ha ez már komoly megalkuvás.

Pócspertriben 1948 nyarán a „kor szellemének megfelelő” hangulatban és páratlan rendőri atrocitások mellett államosították a szinkatolikus falu egyházi

SZALAY LAJOS RAJZA

iskoláját. Az iskolát védő tüntetés során eldőrdült egy lövés, és meghalt egy rendőr. Később kiderült, a rendőr kibiztosított fegyvere sült el véletlenül, vagyis *Takács Gábor* őrvezető agyonlőtte magát. A Szabad Nép vezető publicistája természetesen helyszíni riportban számolt be a történetről, imigyen: „Felelniük kell bűneikért, és a büntetésnek példamutatónak kell lennie. Mindenkinek lakolnia kell, aki részt vett a gyilkos tüntetésben, de elsősorban a horthysta gyilkosnak, az uszító plébánosnak és azoknak a felbújtóknak, akik felsőbb ösztönzésre a kereszténység védelmének hamis ürügye alatt pusztulásba, vérbe és gyalázatba próbálják sodorni a felemelkedő magyar parasztságot.”

Vezető publicistánk pár nap múlva vezércikkben tér vissza az ügyre. „(...) Pócspertri most nyersen és brutálisan megmutatta, hogy ezzel szemben mire törekszik a fekete reakció: az összes ellenforradalmi erők egyesítésére, a volt horthysta tiszték, a népnúzó malmos, a nem igazolt tisztviselők szövetségének vezetésére, a régi rendszer visszaállítására. Pócspertrin átmenetileg megvalósult Esztergom akarata. Így vezet az út Esztergomból a megyei értekezleten át Pócspertribe – és onnan a statáriális bíróságra.”

Hát igen. Statáriális bíróság az volt, halálra is ítélték egy embert, aki történetesen nem is volt a helyszínen. De előbb még megverték a falut, hárman belehaltak a verés okozta sérüléseikbe.

Ez az, amire nincs magyarázat. *Pető* ugyan megpróbálja ennyivel elintézni: „érdemes újra elmesélni, hogy *Eörsi István*, *Devecseri Gábor*, *Juhász Ferenc*, *Csoóri Sándor*, *Nagy László* és még sok mindenki életműve mennyire nem ítéltető meg a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején született versek alapján?”, de ez kevés, ez a lényegét kerüli meg. *Vásárhelyi* nem a vezért dicsőítő sorokat ír, *Vásárhelyi* tudja, hogy ölni fog a hatalom, és beáll a gyilkosok sorába. Tegyük ehhez hozzá, hogy *Vásárhelyi* és az ő körei álmukból felébredtve elsorolják, ki a szélsőséges, szalonképtelen és náci publicista ma Magyarországon. Ők mondják meg, ezzel a múlttal és ilyen írásokkal a hátuk mögött. *Vásárhelyi Miklós* 1917-ben született, amikor *Szabad Nép*-es műveit alkotta, 31-32 esztendő volt, majdnem pont annyi, mint én most, én, egyike a „szélsőséges fasiztáknak”. Harmincegy éves korában pedig már felelős az ember tetteiért, kimondott, főképpen pedig leírt szavaiért. S azt se hagyjuk figyelmen kívül, hogy minden normális lelki ember számára egyértelmű a szöveg, egy-

értelmű az összehasonlítás. Az „uszító plébános”, a „fekete reakció”, a „népnúzó malmos” pontosan ugyanazt jelent, mint a „bűdös zsidó”, a „judeoplutokrata karvalyotke” meg a „hazátlan izraelita”. Szöveg és szándék ugyanaz, jelzőt és jelzett szót kell csak felcserélni, s legott mindegy, hogy *Vásárhelyit* olvasunk a *Szabad Népből*, vagy *Istóczyt* az *Új Magyarországból*. Gondoljunk bele, hogy *Vásárhelyi Mussolini*-rajongó fasiztáknak tért haza *Olaszországból*, s máris tudjuk, mennyire igazunk van. Ha *Eichmann* úgy dönt, hogy végigharcolja *Castróval* a kubai forradalmat, ma ő is erkölcsi példaképünk lenne, igaz? Vagy nem igaz? És ha nem, miért nem? *Pócspertri* ott szárad *Vásárhelyi* lelkiismeretén, akármit is csinál hátralévő éveiben, akárhányan is adnak neki menlevelet a múltért. *Pócspertri* és *Mindszenty*, *Nagy Ferenc* és *Kovács Béla*, mindazok, akiket *Vásárhelyi* kánpadra hurcolt leírhatatlan hangú és stílusú „vezércikkeiben”. És persze még valaki ott szárad az ő lelkén...

Kiss József Ausztráliába emigrált volt ávos könyvben jelentette meg emlékiratait. A könyv címe: *ÁVO-s voltam*, *ÁVO-sok* vertek (P.O. Box 614 Fairfield, N.S.W. 2165. Australia, ISBN

0 9588184 79.) Ebből a könyvből idézünk néhány részletet.

„Princz átadott *Bánkúti Antal* ÁVH-s ezredesnek, ő pedig elment ebédelni. *Bánkúti* elég rendes volt, megmutatta azt a följelentést, amit *Erdős* hozott be, de *Vásárhelyi* írt *Péter Gábornak* címezve. A följelentés szövege az alábbi volt:

SZABAD NÉP

Budapest, 1949. VI. 8.

Péter Gábor altábornagy elvtársnak

Tisztelt Altábornagy elvtárs!

Tudomásomra jutott, hogy egy *Kiss József* nevű – magát az ÁVH tisztjének kiadó – egyén szoros kapcsolatot tart fenn titóista ügynökökkel. Szerkesztőségünkben pedig újságíró ismerősei körében pártellenes, valótlan híreket terjeszt. Túrhetetlen, hogy az élesedő osztályharc jelenlegi szakaszában ilyen egyének büntetlenül tevékenykedhetnek.

Tisztelettel:

Vásárhelyi Miklós”

E dokumentum tanúsága szerint *Vásárhelyi Miklós* nem állja ki még a „másoknak nem ártani!” erkölcsi parancsát sem. De komoly tanulságul szolgál, ha tovább idézünk a könyvből, mert arra is választ kaphatunk, miért éppen *Pető Iván* vállalta fel *Vásárhelyi* megvédését, egyáltalán miért védi meg magát és egymást egy nagyon jól körülhatárolható társaság – választ kapunk arra, miért zökkent ki az idő...

„Másnap felvittek a második emelet egyik udvari szobájába, amelynek az ablakain légópapír volt. Ott vártam tíz percig, amikor megjelent dr. *Bauer Miklós* ÁVH-s ezredes és *Pető László* ÁVH-s százados, mindkettő kezében gumibottal. Kérdéseket tettem fel, mit árultam el az ÁVH szervezeti felépítéséből (...), miért nem jelentettem *Brankov* tevékenységét a kíséret ideje alatt. (...) De hiába mondtam bármit, hiába tiltakoztam, herémet verték gumibottal. Válaszaim tulajdonképpen nem is érdekelték őket, a kérdések is úgy hangzottak, mint amiknek nincs jelentősége, csak egy volt a cél, hogy lebuktassanak és kiadósan megverjenek. (...) A »talpalás« folyótán a cipőmet nem tudtam felhúzni. (...) Megfogadtam, ha élve kikerülök, akkor azokat az embereket – *Erdős*, *Vásárhelyi*, *Bauer*, *Pető*, *Décsi* –, akik részesei és okozói voltak letartóztatásomnak és megveretésemnek, bármilyen módon, de megölöm.”

A fiúk nem tehetnek az apák vétkeiről, mégis el kell mondjuk: a szövegben szereplő *Pető László* ÁVH-s százados, a „*Kárpitos*” becenévre hallgató szadista verőember *Pető Iván* apja. Azért kell ezt elmondanunk, mert a hírhedt *Kónya-Pető* vita idején az oly szelíd *Pető Iván* egyáltalán nem tudta megérteni a közönség indulatát, majd éveken át tagadta, hogy apja ÁVH-s tiszt lett volna. Sajnos, nem lehet a dolgokat örökre letagadni. A múltat be kell vallani, az apákkal együtt.

De ameddig a bűnök nem esnek azonos megtűlés alá, addig ezt a múltat soha nem fogja békévé oldani az emlékezés...

Bayer Zsolt